

resinæ jalappæ ana drachmam vnam
sacchari rosati vncias sex

Misce, fiant lege artis morsuli, qui a scrupulo vno
vsque ad drachmam vnam pro dosi exhiberi possunt.

Hi morsuli infantibus ac pueris, qui alia medicamenta aver-
santur, non purgandi solum sed vermes etiam expellendi
& necandi scopo propinari possunt; nam non vi solum
purgante sed anthelmintica etiam sunt præditi.

CAPVT IV.

DE

M A N N A.

§. I.

Non hic longus ero in variis, in quibus vocabulum man-
na adhiberi solet, significatibus enarrandis, neque in
demonstrando, quod manna, quæ apud nos in usum ve-
nit, non fiat a terræ vaporibus solis calore elevatis qui-
dem, sed non longe a terræ superficie concretis a frigo-
re non secus ac ros vel pruina, nec sit vapor terræ succo-
sus & optimus æstatis calore elevatus & in aere in dulcem
liquorem excoctus, noctis frigore coactus, & roris modo
supra arborum folia decidens, vel alius ros melleus e coe-
lo in arbores decidens. De his enim omnibus mentio-
nem amplam qui desiderat, illam inveniet in *illustris Geoffroy
Materiae medicae Tomo II. pag. 581.* atque in *Excellentissimi
b. m. Neumanni praelectionibus chemicis a D. D. Zimmer-
manno editis pag. 914.* Hodie extra omnem dubitationem
atque controversiam est positum, quod manna sit succus
ex variis plantarum generibus, præcipue fraxinis, exsu-
dans. Non solum autem in fraxino tam vulgari quam sil-
vestri, quæ Ornus appellatur, sed etiam in Larice, Pinu,
Abiete, Quercu, Iunipero, Acere, Olea, Ficu & aliis
plantis nonnunquam reperitur. Differt manna pro con-
sistentiæ, formæ, loci, vbi colligitur, & arborum, ex qui-
bus

Historia de
mannæ ori-
gine ejusque
differentia
in genere,

bus exsudat, diversitate. Alia enim liquida est & melleæ consistentiæ: alia solida in grana concreta, quæ *maslichina*: alia in grumos aut massulas, quæ gallice dicitur *Manne en marons*: alia in lacrymas aut strias coacta, vermicularis vel bombycina dicta.

§. II.

de manna
orientali in
specie,

Ratione loci dividitur manna in *Orientelem* & *Europæam*. *Orientalis* reperitur in India, Persia & Arabia, & duplex est, vel liquida, quæ melli similis est, vel concreta. De liquida manna multi, inter quos *Robertus Consentinus* & *Bellonius* præcipui sunt, mentionem fecerunt atque hi eam in Arabia voce antiqua Tereniabin appellari referunt eamque existimant esse mel cedrinum Hippocratis & rorem montis Libani, de quo Galenus loquitur. *Bellonius in suis Observationibus* annotat, monachos sive Caloières montis Sinai habere mannam liquidam collectam in suis montibus, quam vocant Tereniabin ad differentiam duræ mannæ, atque eandem quoque apud Indos nec non Italos in Apennino reperiri. *Garzias* & *Cæsalpinus* scribunt, sed hæc liquida manna facile corrumpitur & a solida non nisi consistentia differt, cum solida prius fluida fuerit nec concreseat, si aeris temperies sit humida. Nunc nobis non affertur. Concretæ mannæ longe plures ab auctoribus recensentur species non accurate distinctæ, tres tamen potissimum distinguuntur ejus species, scilicet *granulata*, quæ etiam *maslichina* dicitur ex eo, quod in granula mastiches granis similia est concreta, *bombycina*, quæ in lacrymas seu grumos longos & teretes concrevit bombycibus similes, *in massulas compacta*, qualis erat Athenæi Manna vel mel aereum veterum, quod in glebas afferebatur. Talis est quoque hodie manna, quæ in grumos coacta affertur, gallice dicta *Manne en marons*.

§. III.

de manna
Europæa
ejusque dif-
ferentia in
specie,

Manna Europæa est multiplex, vel *Italica* & *Gallica*, vel in *Episcopatu Tridentino* vel alibi proveniens, sed omnis concreta. *Gallica* præsertim in *Provincia* & *Delphinatu Galliae* pro-

prope *Brigantium* in laricibus copiose colligitur, unde *Manna Brigantiaca*, *Laricea*, gallice *Manne de Briançon* dicitur. *Italica* est vel *Neapolitana*, vel *Sicula*, vel *Calabra* seu *Calabrina*.

§. IV.

Ratione arborum diversarum, in quibus colligitur, de differen-
 alia est *cedrina*, de qua *Hippocrates*, *Galenus* & *Bellonius* tia mannae
 mentionem fecerunt: alia *quercina*, de qua *Theophrastus*: ratione ar-
 alia *fraxinea*, qualis est *Italica* apud nos frequenter visita- borum,
 ta: alia *laricea*, quæ in *Brigantii* territorio reperitur: alia
Alhagina, de qua quidam *Arabum* & *Rauwolfius* mentionem
 fecerunt, & quæ fluit ex tenui frutice, qui *Alhagi Maurorum*,
Rauwolfii Histor. Lugd. 94. Gemista - spartium spinosum foliis po-
lygoni C. B. Pin. 394 dicitur. Abunde nascitur hæc planta
 in Aegypto, Armenia, Georgia, Persia circa montem
Ararat & *Ecbaranas* & in quibusdam insulis maris *Aegei*.

§. V.

Ex tot mannae speciebus sola *Italica* & præsertim *Ca-* de manna
labrina optima est & apud nos in usum venit. Hæc man- Calabrina in
 na, nimirum *Calabrina* est succus melleus, modo in la- specie,
 crymas, sturias aut grumos coneretus, candicans, dum
 recens est, & quadantenus pellucidus, cum tempore fla-
 vesccens & rufescens, sapore dulci grato ad sacchari sapo-
 rem proxime accedente & subacri, odore vel nullo vel
 mellito ac nauseoso, & aeri humido expositus liquefcens
 ad mellis consistentiam. Manna in Calabria & Sicilia, re-
 ferente celeberrimo *Geoffroy* & *Neumanno* vel sponte vel
 per incisuras fluit ex duabus fraxini speciebus, quarum al-
 tera dicitur fraxinus humilior sive altera *Theophrasti* mi-
 nore & tenuiore folio *C. B. Pin. 416: Ornus, Lugd. 83.*
 Hæc est varietas potius fraxini quam species distincta, cu-
 jus folia pinnata segmentis dividuntur tenuioribus, stri-
 ctioribus, acutioribus, perinde tamen serratis ut vulgaris
 fraxini. Rami pluribus & crebrioribus tuberculis folio-
 rum pediculis sedem daturis inæquales. Altera dicitur
 fraxi-

fraxinus rotundiore folio, C. B. Pin. 416: Ornus, *Quorundam*. Fraxini quoque varietas est, cui conjugatum disposita folia pistaciorum folia referunt, subrotunda, minora quam fraxini vulgaris, in ambitu serrata, in quibus medietas interior ad nervi inum brevior quam exterior saepe conspicitur; id quod in Terebintho & Pistaciis saepe usu venit.

§. VI.

de speciebus
mannae Ca-
labrinae,

Ex harum arborum truncis ramis & foliis in Calabria & Sicilia aestivis mensibus, nisi pluviae impedimento fuerint, Manna exsudat atque in granula vel grumos solis calore concrescit. Alia autem ex his arboribus vel sponte effluit, quae dicitur *manna spontanea*, eaque est omnium optima, alia vero per incisuras elicitor & haec appellatur *coacta*, a Calabris *Forzata* vel *Forzatella*, eam ob causam, quia ex vulneribus arborum cortici influctis tantum effluit. Quae ex foliis fraxini fluit, *manna di fronde*, id est, *manna ex frondibus* nuncupatur, alia vero *manna di corpo* seu *manna corporis* & *trunci*.

§. VII.

de speciebus
mannae ca-
labrinae ha-
rumque pro-
ventu & col-
lectione,

Manna in Calabria tempestate sicca a vigesimo die mensis Junii vsque ad finem Julii ex trunco & majoribus arborum ramis a meridie vsque ad vesperam sponte fluit instar liquoris limpidi & sensim in varios grumos concrescit, indurescit atque albescit. Illos postridie mane colligunt cultris ligneis abradendo, si nox serena fuerit; pluvia enim aut nebula superveniente manna colliquescit & prorsus perit. Collectos grumos in vasculis terreis non vitreatis condunt, deinde super mensas in chartis nitidis soli exponunt vel in clibano exsiccant, donec manibus non adhæreant, & haec est *manna corporis electa*. Julio desinente, cum hanc lacrymam fraxini stillare cessant, rustici tum fraxinorum tum ornorum cortices incidunt ad corpus vsque lignosum, tuncque a meridie ad vesperam fluit idem liquor & in crassiores grumos cogitur. Saepius tan-

tanta est hujus succi copia, ut ad arboris imum usque diffluat ibique in massas grandiores ceræ vel resinæ instar concresecat, quæ ibi per unum vel alterum diem inspissandæ relinquuntur. Postea vero in frustula dividuntur & soli exponuntur ad exsiccationem; & hæc est *manna coacta*, *Forzata* vel *Forzatella*. Ejus color non est adeo candidus, sed magis rufescit, immo sæpe nigrescit ob terram & fordes admittas.

§. VIII.

Tertia manna species, quæ supra fraxini folia colligitur & dicitur *manna di fronda*, mensibus Julio & Augusto circa meridiem instar guttularum humoris pellucidi sponte exsudat, majorum circa foliorum fibras nervosas, minorum circa venulas. Acris æstu exsiccantur & in granula concresecunt albicantia milii vel tritici granorum instar crassa, ita, ut sæpissime circa mensem Augustum fraxini folia majora albida & quasi nive cooperta appareant. Olim frequentissimus fuit huius mannae ex frondibus usus, nunc vero propter collectionis difficultatem rarissime in officinis Italicis reperitur.

de mannae
ex frondibus
proventu &
collectione,

§. IX.

Calabri mannam distinguunt coactam manantem ex vulneribus arborum, quæ iam spontaneam exhibuerunt, ab illa manna coacta, quæ fluit ex vulneribus arborum sylvestrium seu ornorum, quæ nullam spontaneam fundunt mannam. Hæc illa præstantior censetur, sicuti manna spontanea ex trunco diffluens ceteris antecellit. Nonnulli quoque apud Calabros inciso fraxinorum cortice paleas festucas aut virgas tenuissimas vulneribus inferunt. Succus secundum illa corpora dimanans inspissatur & in stiriæ concresecit prægrandes, quas, cum satis crassæ sunt, eximunt, & extracta palea soli exponunt & exsiccant in elegantes lacrymas longiores, cavas, leves, intus veluti stiriatas, albicantes & nonnunquam leviter subrubentes. Eas rite exsiccatas in cistis ligneis pretiosissime includunt &

de mannae
coactae dif-
ferentia &
manna in
lacrymis.

plurimi faciunt, nec immerito, cum nullis sordibus inquinatae sint. *Mannae lacrymae* dicuntur. In officinis nostris post eas *mannae lacrymas* *manna Calabrina* & ea, quae in Apulia circa Garganum montem, hodie sancti Angeli dictum, colligitur, pluris aestimatur, licet non admodum sicca sit & aliquantulum flavescens: deinde *Sicula*, quae alba & sicca magis: tandem ea, quae in agro Romano *la Tolfa* dicto prope Centumcellas colligitur, quae sicca, magis opaca est & gravior, minorisque pretii.

§. X.

De mercatorum distinctione ratione mannae ejusque speciebus, quae ad nos perveniunt.

Haec sunt, quae refert illustris Geoffroy de *mannae Italicae* & praesertim *Calabrinae* ortu & proventu, collectione & differentia. Mercatores Itali constituunt quatuor *mannae Italicae* species, quarum primam, quae constat ex minoribus granis, nominant *granulatam* seu *granatam*, *secundam*, cujus grana sunt majora granis mastiches aequalia, *mastichinam*, *tertiam*, quae ex oblongis frustis canaliculatis constat, *canalem* seu *optimam* & *quartam*, quam pro vilissima habent, *communem* seu *calabrinam*. Duae vero tantum *mannae* species ope commercii ad nos perveniunt, nimirum *manna electa*, quae a sordibus est purgata, & *manna vulgaris* seu *communis*, quae impurior est.

§. XI.

De sinceritate atque adulteratione mannae.

Manna electa constat ex frustis oblongis & rotundis siccis, albicantibus vel pallide flavescens, a sordibus liberis & puris & secundum longitudinem aliquo modo crystallifatis apparentibus. Bona *manna* debet esse recens, maxime pura, formam aliqua ex parte crystallinam representans, saporis dulcis non injucundi, albicans, non fusca, & sicca, & quo albidior, purior, recentior & ficcior est, eo est melior. Rejicitur contra *manna* pinguis mellea nigricans & sordida. Pinguis & mellea perperam a nonnullis anteponitur, siquidem haec mellea *manna* sapius est depravata vel ab humidiori aere vel etiam ex eo, quod cistae aqua marina vel pluviali vel alia fue-

fuerint madefactæ. Sæpe etiam pinguis hæc & mellea manna nihil aliud est quam saccharum crassum cum melle & scammonio compactum; unde hæc manna pinguior & mellea sæpe vehementer purgat. Rejiciuntur quoque massæ quædam candidæ, opacæ tamen, solidæ, graves, non stiriata, quæ nihil aliud sunt quam saccharum & manna simul cocta ad electuarii solidi consistentiam, sed facile distinguitur hæc artificialis manna a legitima densitate, gravitate, candore opaco, & gustu a manna sapore prorsus diverso. Sæpissime quoque manna saccharo Thomæo & amylo adulterari solet. Amyli præsentia ex eo cognoscitur, si manna solvitur vel in aqua vel in spiritu vini; nam amyllum nec in aqua nec in spiritu solvitur sed in his menstruis manet tenax & glutinosum atque hoc suam manifestat præsentiam. Saccharum vero, quo manna est adulteratum, suam prodit præsentiam in crystallatione; si enim manna in aqua solvitur, colatur, ad syrupi consistentiam inspissatur & calori exponitur, in crystallos abit, saccharum vero ipsum talem crystallosum formam non assumit.

§. XII.

Si manna adulto ad uncias duas exhibetur, producit purgationem, id quod experientia docet. Manna igitur purgans vis purgans competere debet.

§. XIII.

Manna est, ut experientia docet, tam in aqua quam spiritu vini rectificatissimo solubilis. Iam corpus in aqua & spiritu vini rectificatissimo solubile est & dicitur saponaceum §. CLXXXV. Part. I. Ergo manna est corpus saponaceum.

§. XIV.

Manna in aqua soluta in crystallos redigi potest §. XI. atque idem fieri posse cum manna in spiritu vini soluta observatur. Si vero manna in spiritu vini soluta novam manna quantitatem addendo pergatur, tandem manna re-

manet, quæ in crystallos non abit. Manna ergo est ex parte tantum crystallifabilis.

§. XV.

Quid experientia doceat de manna.

Manna experientia teste flammam concipere atque alere, in fermentationem facillime abire & in acetum & spiritum vini commutari potest.

§. XVI.

Quænam manna largiatur in sicca destillatione.

Excellentissimus Dominus Professor Cartheuser in Fundamentorum suorum Materiae tam generalis quam specialis Parte I. de manna scribit, quod igne sicco destillata æque ac mel & saccharum phlegma, pinguem spiritum acidum & paucum oleum substantiale largiatur, immo, si fermentationi committitur, liquorem vinosum suppeditet.

§. XVII.

De convenientia ac differentia inter mel & mannam.

Cum nullo alio corpore dulci manna magis convenit quam cum melle. Nam æque ac mel 1) dulcis est 2) flammam concipere & alere potest §. XV, 3) spiritum & acetum largitur debito modo tractata §. XV. XVI, 4) inclinatur ad colorem fuscum atque in hoc convenit quoque cum saccharo. In eo vero differt a melle, quod 1) minus sit liquida 2) majorem possideat virtutem laxantem & 3) saporis sit magis nauseosi.

§. XVIII.

Clarissimi Geoffroy analysis mannae.

Analysi chemica a clarissimo Geoffroy instituta mannae electæ libræ duæ in B. V. destillatæ præbuerunt phlegmatis limpidi, odoris & saporis expertis uncias duas, drachmas sex & grana octodecim: quod tamen heliotropii tincturam subrubram effecit. Deinde massa residua exsiccata & in pulverem redacta & per retortam destillata exhibuit liquoris limpidi & manifeste acidi unciam unam & drachmam unam: liquoris rufescentis empyreumatici cum acidi tum aliquantis per vrinosi uncias novem & drachmas

mas quinque: olei tenuissimi rufescentis vncias duas: olei crassioris resinosi & in grumos concreti vncias duas & drachmas quatuor. Massa nigra in retorta residua pendebat vncias sex, drachmas quinque & grana duodecim; dura, compacta & saporis expers, quæ per horas octo igne reverberii calcinata, donec nullum amplius fumum emitteret, reliquit cinerum fuscorum drachmas sex & grana sex: ex quibus salis alcali fixi drachmæ duæ lixivio extractæ fuerunt. Partium deperditio in hac destillatione fuit ad vncias septem, drachmas duas & grana duodecim, in calcinatione ad vncias quinque, drachmas septem & grana sex. Itaque, pergit, manna constat ex sale essentiali seu tartaro copioso & exigua portione salis ammoniaci multo sulphure tum tenui tum crasso involuti.

§. XIX.

Si ea, quæ de analysi medicamenti ope destillationis siccæ instituta §. CCLXVII. CCLXVIII. CCLXIX. CCCV. CCCVI. CCCVII. CCCVIII. CCCIX. Part. I. demonstravi, ad hanc clarissimi Geoffroy analysin §. XVIII, applicantur, apparet primo, quod hæc analysi manna sit resoluta in partes suas constitutivas non proximas sed remotas, & deinde, quod neque sal ammoniacale neque sal alcali tam fixum quam volatile neque tartarus copiosus mannae a natura insint, sed hæc vi ignis, qui partium mannae conjunctionem sustulit, earum naturam atque indolem immutavit & destruxit, alias partes, quæ ipsi a natura non insunt, aliamque & novam partium combinationem & compositionem produxit, fuerint producta. Neminem enim chemiæ gnarum præterire potest, quod sal alcali tam fixum quam volatile ex corpore partibus oleosis & acidis prædito vi ignis produci possit §. CXLVIII. CXLIX. CL. CLI. Partis I, & sal ammoniacale ex combinatione acidi cum sale alcali volatili oriatur §. CLXV. Part. I. Nunc in sequentibus luculentissime demonstrabitur, quod manna salium acidorum & par-

Quid ex analysi mannae modo dicta concludi possit

cium

rium oleosarum magnam contineat copiam. Qua de re mirandum non est, quod vi destillationis sicca & calcinationis ex manna sal ammoniacale, alcali tam fixum quam volatile aliaque producta fuerint, quæ ipsi naturaliter non insunt. Cum vero phlegma, liquor acidus & oleum, quæ manna in destillatione sicca præbuit §. XVIII, vi ignis non potuerint produci, ut manna aqua, salia acida & partes oleosæ insint, jure meritoque exinde colligitur.

§. XX.

Salia acida
sunt partes
mannæ con-
stitutivæ.

Sapor mannae dulcis manifestat, salia ei inesse acida §. CCXXXII Part. I. Porro manna debito modo tractata copiosum largitur liquorem acidum §. XV. XVI. XVIII. XIX. Qua de re manna ex salibus acidis tanquam partibus suis constitutivis constare debet.

§. XXI.

Aqua oleum
& terra sunt
partes man-
nae constitu-
tivæ.

Manna flamma concipere & alere potest §. XV. Quicquid vero accenditur & ardet, partes sulphureas seu oleosas continere debet §. CCXLI, Part. I. Præterea sicca manna destillatio ei oleum & phlegma copiosum inesse docet §. XVI. XVIII. XIX. Denique manna debito modo tractata spiritum largitur inflammabilem locupletissimum partium sulphurearum seu oleosarum in manna præsentium testem. Ex his igitur omnibus clarissime apparet, aquam & partes oleosas mannae partes esse constitutivas. Terreorum denique in manna partium præsentiam manifestat residuum destillationis sicca cum manna instituta.

§. XXII.

Quale sit
corpus man-
na.

Manna igitur est corpus purgans, saponaceum, fermentabile, ex parte crystallisabile, compositum ex copiosa aqua, multis salibus acidis, oleosis & terreis partibus §. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI.

§. XXIII.

Virtus man-
nae purgans

Manna recens fortius purgat quam vetusta, si utraque in æquali porriguntur dosi, & coctio vehementior virtu-

virtutem mannae purgantem. Iam vero illud, quod co-^{dependet a}ctione vehementi de manna abigitur, debet esse volatile & ^{sale volatili.} cum eius absentia virtutem mannae purgantem imminuat, virtute purgante debet esse praeditum adeoque virtute stimulante gaudere. Nunc nullum datur corpus, quod volatile est & simul stimulat, quam sal volatile. Ergo ut virtus purgans mannae a sale volatili dependeat necesse est. Idem confirmat *illustris b. m. Hoffmannus*, qui in *Dissertatione sua de manna ejusque praestantissimo in medicina usu* sic scribit: Si principia, quibus manna componitur, curiosius rimamur, animadvertimus, quod in eadem subtilis & volatilis acrimonia delitescat, quae promte diffatur atque exhalat, quo fit, ut non solum vetustate inertiam contrahat & diuturna aut vehementiori coctione plurimum efficaciae suae perdat sed etiam ut nauseosus subacris sapor gustu sese in sensus ingerat. Quod vero haec acrimonia volatilis & subtilis nullum aliud corpus quam sal volatile esse possit, unusquisque facile mente potest comprehendere.

§. XXIV.

Experientia docet, quod manna, si vel maxime in ^{Manna est le-}largiori adhibeatur dosi, nullos noxios & sanitati infe-^{nissimum}stos producere soleat effectus sed potius operationem ^{laxans.} suam sine magnis dolorum tormentis, virium prostratione, sanguinis & humorum commotione, calore praeternaturali, aliisque noxiis symptomatibus absolvat. Quare id in genere de mannae virtute pro certo affirmari potest, quod tutissimum, clementissimum & naturae amicissimum sit purgans, adeoque infantibus, pueris, senibus & gravidis optime conveniat. Quod vero mannae usus infantibus, pueris & gravidis sit maxime salutaris, per experientiam sapius compertum est & confirmatum.

§. XXV.

Cum manna sit corpus saponaceum §. XIII, & sapo ^{Manna est re-}nacea resolvant §. CCCCXCVIII Part. I, manna quoque ^{solvens.}virtute resolvente debet esse praedita.

T c

§. XXVI.

§. XXVI.

Manna est
pectorale.

Manna non purgantem solum sed resolventem etiam possidet virtutem §. XII. XXV. Quicquid vero resolvit & purgat, mucum & pituitam pectus occupantem resolvere atque ad expectorationem ineptura aptum reddere eumque resolutum per alvum educere potest. Quicquid vero ejusmodi effectum exserit, pectorale dicitur remedium. Qua de re manna effectum pectoralem exserere potest. Quod vero hæc virtus mannae competat, restatur *illustris b. m. Hoffmannus*, qui in *dissertatione sua de manna ejusque præstantissimo in medicina usu* §. 24. sic scribit: ad arcendos, mitigandos vel præsciendos catarrhales & tussiculosos affectus nec non dolores artuum, nihil æque conducit ac si inter initia insultus horum morborum manna cum lacte, jusculo avenaceo, vel infuso Thée assumatur & postea lac aut asinium aut caprillum cum vel sine aqua Selterana matutinis horis per aliquot dies bibatur.

§. XXVII.

Manna diu-
reticam vim
exserere
potest.

Resolventia diuretica evadere possunt §. CCCCXLVIII Part. I. Nunc manna est resolvens §. XXV. Ergo manna diureticum effectum exserere potest. Idem confirmat laudati *Hoffmanni* testimonium, qui in *dissertatione citata*, non prætereundum est, inquit, quod manna virtutem quodammodo obtineat diureticam, quam in dysuria & urinae suppressione conspectius exserit.

§. XXVIII.

Manna flatus
generare
potest.

Manna in fermentationem abire solet §. XV. XVI. Iam nullum est dubium, quin idem cum manna, si interne assumitur, contingere queat idque eo magis & facilius, cum calor corporis humani internus fermentationi producendæ & augendæ insigniter faveat. Porro ex principiis notum est pathologicis, quod fermentatio in intestinis flatu excitat. Ergo manna flatu quoque generare potest. Hujus propositionis veritatem confirmat experientia, atque idem in causa est, ut quidam mannam flatu-

flatulentia accuset eamque ob rationem ejus usum re-
jiciendum esse putent.

§. XXIX.

Quamvis vero manna flatum excitare solet §. XXVIII, Quando manna in primis flatum excitare solet. nihilominus tamen non existimandum est, quod manna hoc incommodum in omnibus omnino subjectis aequale facile producat, sed potius notandum est, quod manna in iis praesertim subjectis ventriculi atque intestinorum atonia laborantibus hanc causetur modestiam, cujus rei ratio ex demonstratis §. CCCXLIX Part. I. est petenda. Deinde per experientiam compertum est, quod manna, si in minori nec sufficienti exhibetur dosi, flatum magis & facilius excitet, quam si in debita & sufficienti propinatur quantitate.

§. XXX.

Si igitur flatuum proventum in manna exhibenda praecavere volumus, in sufficienti est propinanda dosi, quoniam, si in minus sufficienti datur dosi, flatum generare solet §. XXIX, & cum debita essentiae corticum aurantiorum, carminativa Wedelii, vel aquae cinnamomi vinosae quantitate vel cum aliquot olei de cedro guttis vel cum vino est propinanda; sic enim manna exhibita flatibus infesta esse non solet. Quomodo manna sit exhibenda, si flatum proventum praecavere velimus.

§. XXXI.

Quoniam manna calorem corporis humani non auget §. XXIV, in omnibus generis febribus dari potest atque in iisdem quoque eam commendat *beatus Frid. Hoffmannus in loco citato*. Facile autem patet, mannam pro febrium diversitate diverso esse exhibendam modo. Sic in febribus intermittentibus optime propinatur cum salibus mediis singulari virtute purgante praeter alios conspicuis, in biliosis autem cum tamarindis. Manna in febribus adhiberi potest.

§. XXXII.

Quod aqua partes corporis humani emolliat, ex eo patet, quod partes corporis humani exsiccatae adeoque Quando manna emolliat. aqua

aqua privata insignem habent duritiem. Cum igitur manna in larga quantitate aquæ soluta exhibeatur, manna ita propinata emollientem debet exferere virtutem.

§. XXXIII.

Quando
manna do-
lores & spas-
mos tollat.

Emollientia dolores & spasmos sedant §. CCCCIX. CCCCXI. CCCCXIII. CCCCXIV. Part. I. Nunc manna in largiori aquæ quantitate soluta emollit §. XXXII. Ergo manna sic exhibita dolores & spasmos sedat.

§. XXXIV.

Manna prae-
fertim con-
ducit in alvi
obstructione
a fecibus in-
duratis &
spasmo pro-
ficiscente.

Sapissime alvi obstructio producitur a fecibus atque excrementis induratis (per princ. pathol.) & hæc nullo alio modo quam emolliendo feces induratas tolli potest (per princ. therap.) Iam manna, si in aquæ larga quantitate soluta exhibetur, hoc præ aliis purgantibus, quæ in alia propinantur forma & non æque quoad totam substantiam in aqua solvi possunt, habet peculiare, quod emolliat §. XXXII. Ergo manna modo dicto exhibita præ ceteris determinati generis purgantibus in alvi obstructione a fecibus induratis proficiscente convenit. Porro spasmodicæ intestinorum contractiones & dolores in abdomine sævientes alvi obstructionem producere possunt (per princ. pathol.) & alvi obstructio, si ab his proficiscitur causis, nullo alio remedio nisi spasmos & dolores sedante tolli potest (per princ. therapeutica). Nunc manna modo determinato exhibita spasmos & dolores demulcet §. XXXIII. Ergo manna in alvo, quæ ob dolores & spasmos abdominis suo munere fungi nequit, referenda egregie quoque conducit.

§. XXXV.

In quibus-
nam pathem-
atibus
manna con-
ducit.

Cum manna, si in larga aquæ quantitate exhibetur, non tutissimum solum & lenissimum sit laxans §. XXIV sed dolores etiam & spasmos sedat §. XXXIII, sequitur, ut manna in omnibus iis pathematibus, quorum curatio requirit, ut alvus libera atque aperta servetur, si obstructa est, leni remedio aperiatur & referetur, materia pec-
cans

cans in primis viis hærens per inferiora educatur, & spasmi & dolores præsentés sedentur atque demulceantur, præ ceteris egregie conducatur, atque summo cum fructu vsurpari possit. Si vero mannæ virtus spasmos & dolores sedans augenda est atque intendenda, optime hic scopus impetrari potest, si cum oleo amygdalarum dulcium mixta exhibetur; hoc etenim egregie spasmodicas partium solidarum contractiones & dolores sedat atque mitigat.

§. CCCCLXXXI. - CCCXCII. Part. I.

§. XXXVI.

Indicationibus in colicæ curatione requirentibus, vt materia peccans in primis viis hærens per inferiora educatur, alvus obstructa leni remedio aperiatur & spasmi & dolores demulceantur, quæ sapissime occurrunt, mannæ in larga aquæ quantitate solutæ vsus optime satisfacit, hinc in colica sub modo dictis circumstantiis maxime est proficuus, in primis, si cum oleo amygdalarum dulcium exhibetur, vi demonstrationis præcedentis.

§. XXXV. Præterea in colica, quæ a saburra vitiosa in intestinis hærente proficiscitur, clysteres vel nihil vel parum levaminis afferunt, sed in hac colicæ specie summo cum fructu manna adhiberi potest vi § præcedentis.

§. XXXVII.

Hæc, quæ de salutari mannæ in colica vsu demonstravi §. XXXVI, confirmantur testimonio illustris b. m. Hoffmanni, qui in modo laudata dissertatione ita scribit: Manna magna præstantia splendet in morbis, qui spasmiss in abdominis cavitate contentas partes exercent. Nobili in primis hujus rei exemplo est colica sic dicta spasmodica, quæ fævis dolorum tormentis ægros exeruciat & plerumque pertinaci alvi obstructione stipatur. Nam licet solenne sit ad mitigandam dolorum acrimoniam clysteres infundere alvumque fatigare: sapissime tamen tanta est morbi vehementia, vt applicatis iisdem nihil plane levaminis accedat. Quare ipsius ratione dictamine & experientia

In colica
conducit
manna.

Testimonio
Hoffmanni
confirman-
tur dicta.

calculo constat, optimum præsidium collocari in iis, quæ universum intestinorum volumen intus obliniunt, quo crispatura remittat, simulque acrium humorum illuviem novam semper dolorum scenam adornantem ad inferiora ducunt atque exturbant. Proinde quum manna ob insitam præstabilem suam facultatem utriusque indicationi satisfaciat, luculenter admodum patet, illius usum in colicis doloribus summopere esse proficuum, inprimis, si ex consilio & observatione *Laz. Riverii Prax. Tom. I. lib. IV. Cap. I.* cum oleo amygdalarum dulcium & jusculo gallinæ pinguis exhibeatur.

§. XXXVIII.

Manna con-
ducit in ma-
lo hypo-
chondriaco,

Maxima quoque utilitate se commendat usus man-
næ in larga aquæ quantitate exhibitæ in malo hypocho-
ndriaco ad spasmos & dolores abdominis sedandos, alvum
liberam atque apertam servandam, obstructam referan-
dam & flatibus exitum per inferiora conciliandum.
Omnes enim hos effectus præstat manna §. XXXV.

§. XXXIX.

item in ar-
thritide, do-
loribus &
spasms re-
num, urete-
rum & vesi-
cæ.

Si spasmodicæ contractiones & dolores renes vrete-
res & vesicam vel artus occupantes sunt mitigandi, pri-
mæ viæ a fordibus & materia peccante purgandæ,
alvus libera & aperta est servanda, obstructa referenda &
flatus per inferiora sunt educendi, manna in larga aquæ
quantitate soluta summo cum fructu adhiberi potest ob
demonstrationem datam §. XXXV, & si mannae deter-
minato modo exhibendæ virtus dolores & spasmos sedans
desideratur major, cum oleo amygdalarum dulcium mixta
propinari potest §. cit. & XXXVII.

§. XL.

E. Hoffma-
ni testimonio
confirmatur
dicta.

Hæc, quæ demonstravi §. XXXIX, testimonio B.
Hoffmanni confirmata leguntur in ejus *dissertatione sæpius*
citata. Succedunt, inquit l. c., vitia, quæ renes, vesi-
cam & vias urinarias affligunt, & sævis dolorum facibus infe-

infesta sunt, quorum in numerum referenda potissimum cum calculo ischuria & urinæ ardor. De his pervulgata est practitorum sententia, quod medicaminum, quæ per inferiora evacuunt, vsum exposcant, quo per alvum, quæ solenniter constipata est, recrementitiæ morbum foventes & exacerbantes sordes removeantur. Bene autem *Fuchsius de medend. morb. lib. I. cap. 38.* quod a validiorum vsum meatus vrinarii angantur & comprimantur, ideoque iis maxime erit utendum, quæ blande id, quod in vicio est, evocant & sine nervosarum partium jamjam afflictarum exagitatione operationem suam exsequuntur. Quare quum ex hactenus dictis clarissime constet, mannam lenissimum & tutissimum esse laxans, prona admodum consequentia elicitur, eandem in hisce etiam affectibus egregie opitulari & alvo aperiendæ velificari. Neque tamen evacuandi tantum sine manna in vesicæ & viarum vrinariarum morbis commeadanda est, sed succedit alia eaque longe præstantissima ejus efficacia, qua dolorificam partium exquisitè sentientium contorsionem & stricturam sopit & componit, id quod inprimis ex voto succedit, si cum oleo amygdalarum dulcium remisceatur & sic ad vsum transferatur. Nam licet hoc remedium non immediate partes affectas attingat, sed proxime intestinorum cavo suam virtutem impertiat: nihilominus tamen ob miram partium abdominis & maxime quidem crassiorum intestinorum cum viis urinariis consensionem & vicinitatem medicamentosa facultas ex vna in aliam transit. Hinc si fibræ intestinorum mirifice contortæ atque crispatæ assumpto mannato hoc remedio leniuntur & laxantur, in ureteres quoque, vesicam & urethram saluberrimus hic effectus propagatur & spasmò delinito & conquiescente dolor exspirat & nonnunquam calculus savissimus hostis referatis viarum repagulis eliditur. Commemorabile inprimis hanc in rem est *Sydenhami* exemplum, cujus ipse mentionem facit *Opuscul. p. m. 702.* memorans, quod mannæ gum sero lactis vsum aliquamdiu continuato non solum ab

atro-

atroci circa renes dolore, sed etiam mictu sanguineo liberatus sit: ita ut post singulas catharicos vices melius habuerit. Haud vero inconsultum erit, si hic loci ipsius præscribendi methodi mentionem injicimus ordientes a portione in nephritide & calculo celeberrimo huic medico usitatissima:

Recipe mannae electæ uncias duas

cremoris tartari drachmam dimidiam

decocti nephritici Foresti uncias quatuor.

Hanc excipit altera potio in mictu cruento eidem commendatissima, quæ constat ex mannae uncias duabus & dimidia in seri lactis libris duabus solutis addita portione succi limonum vel citri. Hactenus Hoffmannus.

§. XLI.

Manna con-
ducit in
asthmate &
tulli.

Indicatio in curatione tussis humidæ & asthmatis humidi requirit, ut mucus & pituita præsens resolvatur, ad expectorationem inepta resolutione apta reddatur & per inferiora educatur, serique & mucii congestio versus pectus impediatur & a pectore avocetur. Nunc manna mucum & pituitam pectus obsidentem resolvit, mucum ad expectorationem minus aptum hac resolutione aptum reddit, & per inferiora educit §. XXVI, & seri congestionem aliorsum dirigit purgatione, quam excirat §. LXXVIII cap. I. Part. I. Qua de re manna in tussi humida & asthmate humido indicationibus modo dictis optime satisfacit atque eatenus summo cum fructu usupari potest. Verum enim vero non hac solum ex ratione sed etiam eo ex fundamento, quoniam spasmos mitigat & demulcet §. XXXIII, in tussi & asthmate conducit manna, adeoque cum spasmus in sic dicta tussi convulsiva seu ferina & asthmate convulsivo seu spasmodico vehemens adsit & mitigandus sit, sub his quoque circumstantiis salutari cum effectu adhiberi potest.

§. XLII.

Manna con-
ducit in cu-
ra cum fon-

Tandem usus mannae eximius est & singularis in cura, quæ medicatarum aquarum beneficio in sanitatis tute-

tutelam adhiberi solent. Perquam nimirum notum est, quod tam ante & post usum quam durante usu mineralium acidularum & thermalium aquarum corpus blando modo sit evacuandum, quo expurgata cruditas & sordium sentina aquæ eo melius suum exserere possint effectum salutarem. Nunc in ejusmodi cura maximopere est cavendum, ne purgantia drastica hunc in finem adhibeantur, propterea, quod ventriculi atque intestinorum tonum destruunt, spasmodicas intestinorum contractiones, inflammationes aliaque mala excitant. Qua de re manna, utpote tutissimum, clementissimum & lenissimum purgans §. XXIV, huic scopo maxime conveniens atque accommodata.

§. XLIII.

Ordo nos ducit ad ea, quæ de ratione mannam exhibendi sunt notanda. Tenendum itaque est, quod manna infantibus a drachmis duabus usque ad unciam dimidiam & adultis ad duas uncias immo pro majori corporis firmitate ad uncias tres sit exhibenda. Optime datur manna cum cremoris tartari vna vel altera drachma in aqua soluta, partim ad virtutem mannae intendendam partim ad eam palato gratiorem reddendam: nam manna cum cremore tartari modo dicto in aqua soluta constituit potionem acidam simul & dulcem palato non ingratam. Loco cremoris tartari etiam terra foliata tartari, sal Anglicanum vel Sedlicense pro circumstantiarum ratione adhiberi potest. Deinceps ut palati gratiam captemus & quod maximum est & præcipuum, simul flatuum generationem præcaveamus & ventriculi atque intestinorum roborationi prospiciamus, solutione mannae peracta colaturæ instillare expedit guttas quadraginta usque ad sexaginta essentiaë corticum auranticorum vel essentiaë carminativaë Wedelii vel guttas quatuor vel sex olei de cedro vel alius. Liquores autem, qui mannae solutioni inserviunt, sunt varii. Potest enim manna in lacte, sero lactis, jusculo avenaceo dissolvi vel etiam decocto caffè & succo-

U u

lade

tibus medi-
catis insti-
tuenda.

De modo
exhibendi
mannam.

lade nec infuso Théé sacchari loco injici & sic deglutiri. Si vero pharmacum ex eadem artificiose est conficiendum, plerumque quidem adhibentur aquæ destillatæ ut aqua veronicæ, cerasorum nigrorum, vel alia, sed, quia non omnes ejusmodi aquas ferre possunt & perinde est, quæcunque adhibeatur aquæ, commodissimum vehiculum præbet aqua pura fontana & ejus vnciæ duæ & plures ad vnam mannæ vnciam possunt recipi. Denique notandum est, quod solutio mannæ leni calore sit instituenda, ne quid de ejus virtute pereat §. XXIII. Hoc modo parata potio ita est adsumenda, ut non simul & semel ingeratur sed partitis vicibus bibatur, superbibendo sub ipsa assumptione aliquot decocti avenacei vel Coffée vel infusi Théé haustus.

§. XLIV.

Formulæ
potionum
mannatarum.

Beatus Hoffmannus Sacratissimo Romanorum imperatori Carolo VI. gloriosissimæ memoriæ sequentem potionem mannatam, quæ insigni virtute gratissimoque sapore egregie se commendat, præscripsit: Recipe cremoris tartari drachmas duas, solve & coque in libra vna aquæ fontanæ vsque ad medietatem: adjice mannæ electæ vncias tres, clarificetur albumine ovi addito succo integri pomi citrei succolenti: denuo fiat parva ebullitio. Coletur denique frigide per linteum album, cui flavi aliquot cortices citri inditi fuerunt, aliquoties, donec fiat potio clarissima. Alio modo potio mannata sic potest præscribi:

Recipe mannæ electæ vncias duas
cremoris tartari drachmam vnam
solvatur leni calore in
aquæ communis vnciis quatuor,
cola & colaturæ adde
olei de cedro guttas sex

Dividatur in duas doses vnius horæ intervallo propinandas. Loco olei de cedro addi potest essentia corti-

corticum aurantiorum vel essentia cinnamomi ad
guttas quadraginta immo plures.

Recipe mannae electae uncias duas
fol. sennae sine stip.
cremoris tartari ana drachmam vnam
solvantur in
aqua fontanae unciis quinque,
cola & colatura adde
aqua cinnamomi cum vino drachmas duas

Recipe mannae electae uncias duas
rhabarbari electi
cremoris tartari ana drachmam vnam
solvantur in
aqua fontanae unciis quatuor
cola & colatura adde
olei de cedro guttas sex

Recipe mannae electae unciam vnam & dimidiam
folior. sennae sine stipitibus
rhabarbari electi
crem. tartari ana drachmam vnam & di-
midiam
solvantur in
aqua fontanae unciis quinque,
cola & colatura adde
ess. cort. aurantior. guttas quadraginta.

Recipe mannae electae unciam dimidiam vel in-
tegram
rhabarbari electi drachmas duas
cremoris tartari drachmam vnam
solvantur in aqua fontanae unciis quatuor
cola & colatura adde
olei de cedro guttas sex.

Recipe mannae electae
amarindorum ana unciam vnam
infundantur & solvantur in
seri lactis unciis sex

U u 2

Fiat

Fiat colatura in duas doses dividenda vnus hora
intervallo propinandas.

Recipe medullæ cassiæ cum nucleis vnciam vnam
mannæ electæ vnciam vnam & dimidiam
cremoris tartari drachmam vnam
solvantur in
aquæ fontanæ vnciis sex
fiat colatura, in qua dissolvatur
fyr. decichor. cum rhabarb. vncia dimidia

Fiat potio repetitis vicibus jejuno ventriculo pro
dosi exhibenda.

Recipe folior. sennæ sine stipit. drachmas tres
cinnamomi
cremoris tartari ana drachmam vnam
cardamomi drachmam dimidiam
macerentur in
aqua fontanæ calidæ vnciis sex.
In colatura solve
mannæ electæ vncias duas

Fiat potio repetitis vicibus pro dosi exhibenda. Si
placet, clarifica hanc potionem cum ovi albumi-
ne & aceti fortis vncia dimidia.

Ad curam, vti vocant, vernaculam instituendam *Beatus
Hoffmannus* sequens commendavit infusum, de quo alter-
nis diebus vncias sex ad octo haurire iussit:

Recipe mannæ electæ vncias quatuor
passularum minorum vncias duas
rhabarbari electi
tartari crudi ana vnciam vnam
summit. centaur. min. pugillos quatuor
cinnamomi acuti
cardamomi ana drachmam vnam

infun-

infundantur cum vini Rhenani mensura vna & dimidia & calori per viginti quatuor horas exponantur.

Porro in asthma humido & convulsivo, tussi humida & convulsiva manna commode cum spermate ceti, oleo amygdalarum dulcium & pauxillo croci in decocto avenaceo propinatur. Denique si indicatio vrget, vt cruditates in primis viis hærentes tam per superiora quam inferiora evacuentur, solutioni ex mannae duabus vnciis factæ adjicienda sunt aliquot tartari emetici prius soluti grana & pharmacum interpolatis vicibus assumendum, ita, vt aliquoties sub assumptione liberalis decocti avenacei dilutioris haustus potetur. Hac enim ratione primo vomitus exoritur & paulo post dejectiones numerosæ subsequuntur, atque hæc medendi forma potissimum commendabilis est in principio februm tam intermittentium quam acutarum, quando haud fallax saburræ copiosæ prima in regione latitantis suspicio adest, nam experientia docuit, ejusmodi emetico-laxans medicamentum singulari & præstantissimo cum fructu in febribus exanthematicis, petechialibus, purpura, variolis, morbillis, castrensis præcipue & morbo Hungarico statim inter initia fuisse oblatum.

§. XLV.

Præparata, quæ ex manna conficiuntur & in pharmacopoliis prostant, sunt De mannae præparatis.

- I) *Manna liquida*, quæ datur pro dosi ab vncia dimidia vsque ad vncias quatuor & comisceatur etiam instar mannae simplicis aliis laxantibus atque purgantibus.
- II) *Manna Tabulata*, & quando cremor tartari additur *Tartarifata* dicta, quæ utræque pro scopo purgandi ab vncia vna vsque ad tres propinantur.
- III) *Electuarium laxativum seu lenitivum de manna*, quod parum concinnum est medicamentum & ubique

U u 3

iam

iam exfulare incipit ex officinis. Vncia & amplius dari debet pro dosi.

IV) *Electuarium diacassiae cum manna*, de quo in capite de cassia dicitur.

V) *Pulvicula de manna*. Leniter alvum laxat & adhibetur praesertim in infantibus tenellis ad drachmas duas & vnciam semis.

VI) *Manna meteorisata*, quae sic praeparatur:

Recipe mannae calabrinæ partem vnam,
nitri partes duas,
has vesicæ optime ligatæ inditas
imponere aquæ calidæ, vt solvantur,
solutionem destilla per alembicum, sic
prodibit aqua sapore amygdalarum
amararum prædita, quæ est sic dicta
manna meteorisata. Ad vnam vel
alteram vnciam data alvum laxat, sed
rarius immo plane non in usum venit.

VII) *Syrupus de manna solutivus seu laxativus*, qui a mulierculis puerulis exhiberi solet, si quando alvum illorum tarda molestias facit. Datur per exiguas portiones, donec effectum sufficientem edat. *Beatus Hoffmannus* sequentem hujus syrupi commendabat præparationem:

Recipe mannae electæ libram vnam,
solve & coque leni calore in
aquæ florum acaciæ libra vna & dimidia
infunde calide
florum persicorum
acaciæ
violarum ana manipulum vnam
colat.

colat. leni igne inspissa, eadem refri-
gescente,
adde
olei de cedro guttas viginti.

VIII) *Spiritus mannae acidus.* Hic raro vel plane non
in usum venit. Sudorem movet. Multi eum ma-
gnifaciunt & de eo praedicant, quod aurum radicaliter solvat & genuinum sit menstruum philosophicum, sed hoc plane purum est figmentum, siquidem, quam maxime etiam sit concentratus, aurum non solvit sed intactum relinquit, nec ullam aliam possidet atque exferere potest virtutem quam quodvis aliud vegetabile acetum concentratum.

IX) Ingreditur manna *Electuarium diacarthami, Hydrogogum eximium Renaudaci & Confectionem Hamech correctam Charas.*

Errata,